

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITIHANI LA TAIFA
MTIHANI WA STASHAHADA YA UALIMU WA SEKONDARI

711

KISWAHILI

Muda: Masaa 3

MAJIBU

Mwaka: 2007

Instructions.

1. Karatasi hii ina sehemu **A, B** na **C** zenye jumla ya maswali kumi na sit (16).
2. Jibu maswali yote kutoka sehemu **A** na maswali mawili kutoka kila sehemu **B** na **C**.
3. Sehemu **A** ina alama **arobaini (40)** na sehemu **B** na **C** Zina jumla ya alama **sitini (60)**.
4. Simu za mkononi **haziruhusiwi** katika chumba cha mtihani.
5. Andika **Namba yako ya Mtihani** katika kila ukurasa wa kijitabu chako cha majibu

maktaba.tetea.org

1. (a) Eleza maana ya kiwakilishi na taja aina mbili za viwakilishi kwa mifano

(b) Tunga sentensi moja kwa kutumia kila aina ya kiwakilishi uliyotaja

(a) Kiwakilishi ni neno linalosimama badala ya nomino ili kuonyesha nafsi, idadi, umiliki au umbo fulani katika sentensi. Aina mbili za viwakilishi ni:

- Kiwakilishi nafsi: mfano *mimi, sisi, wao*.
- Kiwakilishi umilikaji: mfano *wangu, wake, wetu*.

(b)

Kiwakilishi nafsi: *Sisi tutahudhuria mkutano kesho*.

Kiwakilishi umilikaji: *Kitabu changu kimepotea*.

2. Fafanua maana ya kiima na kiarifu katika sentensi. Tunga sentensi mbili tofauti ukionesha kiima na kiarifu katika kila sentensi

Kiima ni sehemu ya sentensi inayotaja jambo linalofanya au kutendewa tendo. Kiarifu ni sehemu ya sentensi inayotoa taarifa kuhusu kiima au kueleza kile kinachotendeka.

Mfano 1: *Mwalimu anafundisha wanafunzi*.

Kiima: *Mwalimu*, Kiarifu: *anafundisha wanafunzi*.

Mfano 2: *Watoto walicheza uwanjani*.

Kiima: *Watoto*, Kiarifu: *walicheza uwanjani*.

3. (a) Eleza maana ya kiambishi

(b) Taja aina mbili za viambishi na toa mfano wa neno lenye kiambishi kimoja kutoka kwa kila aina

(a) Kiambishi ni sehemu ya neno ambayo huambatana na mzizi ili kuunda neno kamili lenye maana ya kisarufi au kimaudhui. Kiambishi hakiwezi kusimama peke yake.

(b)

Kiambishi awali: Huambatana na mzizi upande wa mwanzo. Mfano: *ni-* katika *ninasoma*.

Kiambishi tamati: Huambatana na mzizi upande wa mwisho. Mfano: *-ni* katika *andikeni*.

4. Eleza kwa mifano tofauti namna ya kutumia viunganishi vifuatavyo katika sentensi: kwa sababu, ingawa, ili, wala

Kwa sababu: Alichelewa kufika kwa sababu mvua ilinyesha sana.

Ingawa: Ingawa alikuwa mgonjwa, alihudhuria darasa.

Ili: Alijifunza sana ili apate matokeo mazuri.

Wala: Hawakupata chakula wala maji kwa siku mbili.

5. (a) Eleza maana ya vielezi

(b) Taja vielezi vinne kwa kuzingatia vigezo vya mahali, wakati, namna, na kiwango. Tunga sentensi kwa kila kielezi

(a) Vielezi ni maneno yanayoeleza zaidi kuhusu vitenzi, vivumishi au vielezi vingine, hasa kwa kuonyesha mahali, wakati, namna au kiwango cha tendo.

(b)

Kielezi cha mahali: *Hapa – Wanafunzi walikaa hapa.*

Kielezi cha wakati: *Jana – Alifika jana jioni.*

Kielezi cha namna: *Haraka – Alikimbia haraka sana.*

Kielezi cha kiwango: *Sana – Alimpenda sana dada yake.*

6. Toa tofauti nne kati ya sentensi changamano na sentensi tamati kwa kuzingatia muundo na matumizi ya viunganishi

Sentensi changamano huwa na zaidi ya kauli moja katika muundo wake, wakati sentensi tamati huwa na kauli moja tu.

Sentensi changamano hutumia viunganishi kama *kwa sababu, ingawa, ili* kuunganisha vipashio tofauti, ilhali sentensi tamati haitumii viunganishi hivyo.

Sentensi changamano huwasilisha mawazo au matukio yanayohusiana, ilhali sentensi tamati huwasilisha wazo moja kamili pekee.

Sentensi changamano ni ndefu kwa ujumla na huchangia maelezo mengi, wakati sentensi tamati huwa fupi na ya moja kwa moja.

7. Eleza kwa mifano tofauti namna tamathali za semi zinavyoweza kuboresha uandishi wa insha

Tamathali ya semi huongeza mvuto wa lugha katika insha kwa kutumia methali au misemo ya busara, kama vile *Haraka haraka haina baraka*, kuonyesha umuhimu wa uvumilivu.

Husaidia kuwasilisha ujumbe kwa njia ya picha au mfano unaoeleweka kirahisi, mfano: *Mgema akisifiwa tembo hulitia maji* – onyo dhidi ya kujisifu.

Hutumiwa kuonyesha hisia, mwelekeo au msimamo wa mwandishi bila kusema moja kwa moja. Mfano: *Samaki mkunje angali mbichi* – umuhimu wa malezi ya awali.

Hufanya insha kuwa ya ubunifu na ya kuvutia kwani semi huonyesha ustadi wa lugha na utamaduni wa mwandishi.

8. (a) Taja hatua tatu muhimu katika maandalizi ya uandishi wa insha ya hoja

(b) Kwa nini inashauriwa kutunga rasimu kabla ya kuandika insha ya mwisho?

(a) Kwanza ni kuchagua mada au hoja kuu itakayojadiliwa.

Pili ni kuandaa dondoo au mistari ya hoja zinazounga mkono msimamo wa mwandishi.

Tatu ni kupanga hoja hizo kwa mpangilio wa kimantiki kabla ya kuanza kuandika.

(b) Rasimu husaidia kupanga mawazo kwa utaratibu, kugundua makosa ya sarufi au maana, na kuimarisha mtiririko wa hoja kabla ya kuandika insha ya mwisho.

9. (a) Eleza maana ya methali

(b) Tumia methali mbili kuandika sentensi zenye maana kamili

(a) Methali ni semi fupi za Kiswahili ambazo huwasilisha mafunzo au nasaha za kijamii kwa kutumia lugha ya picha au mlinganisho.

(b)

– *Tamaa mbele mauti.* → *Alizidi tamaa ya pesa mpaka akaingia kwenye mikataba ya kihalifu. Tamaa mbele mauti.*

– *Mtaka cha uvunguni sharti ainame.* → *Ili upate alama nzuri, lazima usome kwa bidii. Mtaka cha uvunguni sharti ainame.*

10. Fafanua maana ya muktadha wa mawasiliano na eleza vipengele vinne vya msingi vinavyohusiana na muktadha huo

Muktadha wa mawasiliano ni mazingira ya kijamii, kimazingira, au kihistoria yanayoathiri namna ujumbe unavyowasilishwa na kupokelewa.

Kipengele cha kwanza ni mzungumzaji au mtumaji wa ujumbe ambaye huchagua lugha, mtindo na namna ya kuwasilisha ujumbe.

Kipengele cha pili ni mpokeaji wa ujumbe ambaye huelewa au kuchukulia ujumbe kwa namna fulani kulingana na hali yake.

Kipengele cha tatu ni ujumbe wenyewe ambao ni kile kinachowasilishwa na mzungumzaji au mwandishi.

Kipengele cha nne ni njia ya mawasiliano kama vile maandishi, maneno ya mdomo, au ishara ambazo hutumika kufikisha ujumbe.

11. Eleza mbinu sita anazoweza kutumia mwalimu wa Kiswahili kufundisha insha ya maelezo darasani kwa njia ya shirikishi

Mwalimu anaweza kutumia mbinu ya mjadala darasani ambapo wanafunzi hupewa mada ya kuelezea jambo fulani kisha kujadiliana kwa makundi. Mbinu hii huwafanya wanafunzi kushiriki kikamilifu na kutoa maoni yao kuhusu mada.

Mbinu ya mahojiano baina ya wanafunzi wawili inaweza kutumika, ambapo mmoja huuliza maswali na mwingine hujaribu kuelezea kwa kina. Hii hujenga uwezo wa kueleza mambo kwa mpangilio mzuri.

Mwalimu anaweza kutumia mbinu ya kuchora ramani ya mawazo (mind map) ambapo wanafunzi huandika dondoo zinazohusiana na mada kisha kuziendeleza kwa pamoja hadi kupata insha kamili.

Mbinu ya kuandika kwa makundi ni muhimu pia, ambapo kila kundi hupewa kipengele cha insha kama utangulizi, kiini au hitimisho na kushirikiana kukiandika.

Mwalimu anaweza kutumia mbinu ya maonesho, kwa mfano kuwaonesha wanafunzi mfano wa insha bora ya maelezo na kuichambua kwa pamoja ili waelewe sifa zake.

Mbinu ya kurekebisha kazi za wanafunzi kwa pamoja darasani inasaidia sana. Mwalimu husoma insha ya mwanafunzi mmoja na wanafunzi wengine hutoa marekebisho au maoni.

12. Kwa hoja tano, eleza jinsi somo la fasihi linaweza kutumika kufundisha uzalendo kwa wanafunzi wa sekondari

Fasihi ya Kiswahili huwasilisha historia ya taifa kupitia riwaya, tamthilia na mashairi yanayozungumzia mashujaa, harakati za uhuru na maendeleo ya kijamii. Hii huwafanya wanafunzi wajivunie nchi yao.

Maudhui ya kazi za fasihi nyingi huonesha umuhimu wa umoja wa kitaifa, mshikamano na ushirikiano baina ya wananchi wa Tanzania, hivyo kukuza moyo wa uzalendo.

Fasihi huwapa wanafunzi nafasi ya kujadili changamoto za kijamii kama rushwa, ukabila na uzembe ambazo ni kinyume na uzalendo, hivyo kuhamasisha maadili mema.

Wanafunzi hujifunza tamaduni mbalimbali za makabila ya Tanzania kupitia hadithi na mashairi, jambo linalojenga heshima kwa utamaduni wa taifa na kuthamini urithi wa taifa lao.

Fasihi inatumika kama jukwaa la kutoa maoni ya kizalendo kuhusu uongozi bora, uwajibikaji na mchango wa kila mwananchi katika maendeleo ya taifa.

13. Andika insha ya habari isiyopungua maneno 250 na isiyozidi maneno 300 juu ya: “Uchaguzi wa viongozi wa shule yetu wa mwaka huu ulikuwa wa aina yake.”

Uchaguzi wa viongozi wa shule yetu wa mwaka huu ulikuwa wa aina yake kwa sababu ulihusisha maandalizi ya kina, teknolojia ya kisasa, ushiriki mkubwa wa wanafunzi, na uongozi uliotukuka.

Maandalizi ya uchaguzi huo yalianza mapema mwezi Januari. Kamati ya uchaguzi iliundwa ikihusisha walimu na wawakilishi wa wanafunzi. Orodha ya wagombea ilitolewa wiki mbili kabla ya siku ya kupiga kura. Wagombea walipata fursa ya kujinadi kwa wanafunzi kupitia mijadala na midahalo iliyosimamiwa kitaalamu.

Tofauti na chaguzi zilizopita, mwaka huu tulitumia mfumo wa kupiga kura kwa kutumia mashine ndogo za kidigitali. Hii iliongeza ufanisi na kasi ya upigaji kura na kupunguza malalamiko ya udanganyifu. Wanafunzi walifurahia mabadiliko hayo kwani kila mmoja alipiga kura kwa siri na uhuru.

Siku ya uchaguzi ilikuwa kama sherehe. Wanafunzi walivaa vizuri na walikusanyika mapema katika ukumbi mkuu wa shule. Kila mmoja alijitokeza kwa furaha kutekeleza haki yake ya kidemokrasia. Hali ya amani ilitawala huku walimu wakisisimamia zoezi hilo kwa umakini mkubwa.

Baada ya uchaguzi, matokeo yalitangazwa dakika chache tu baadaye. Wanafunzi walipokea matokeo kwa heshima na kumpongeza mshindi. Hii ilikuwa ishara kwamba mfumo wa kidigitali ulileta uwazi na kuaminika.

Kwa kweli, uchaguzi wa mwaka huu ulikuwa wa aina yake. Uliwajengea wanafunzi uelewa wa kidemokrasia, uwajibikaji, na umuhimu wa kushiriki katika uongozi wa shule. Tunatumai mwaka ujao utafuata mfano huu mzuri.

14. Tathmini mchango wa lugha ya Kiswahili katika kukuza demokrasia nchini Tanzania kwa kutumia hoja sita

Kiswahili hutumika katika kampeni za kisiasa, mikutano ya hadhara, na mijadala ya bungeni, jambo linaloweza wananchi wengi kuelewa sera na mwelekeo wa viongozi wao.

Kwa kuwa Kiswahili ni lugha ya taifa, matumizi yake huondoa vikwazo vya lugha katika kushiriki kwenye shughuli za kidemokrasia kama uchaguzi na mijadala ya kisera.

Kiswahili hurahisisha upatikanaji wa elimu ya uraia kwa wananchi kuhusu haki, wajibu na taratibu za kisheria, hivyo kuwawezesha kuwa raia waelewa.

Vyombo vya habari vinavyotumia Kiswahili huchangia kutoa taarifa kuhusu siasa, uongozi na masuala ya kijamii kwa wananchi wengi ambao hawazungumzi Kiingereza.

Kiswahili husaidia katika kupunguza tofauti za kikabila kwa kuwa ni lugha inayounganisha Watanzania wote bila kujali kabila au asili yao.

Kwa kutumia Kiswahili kama lugha ya mawasiliano ya kisiasa, wananchi hushiriki kikamilifu katika kutoa maoni yao, kuchambua sera na kuwawajibisha viongozi wao.

15. Eleza kwa hoja sita namna ushairi wa Kiswahili unavyoweza kutumika kuelimisha jamii kuhusu masuala ya kijamii kama vile afya, elimu na mazingira

Mashairi yanaweza kuelimisha kuhusu afya kwa kutoa ujumbe wa tahadhari dhidi ya magonjwa kama UKIMWI, malaria, au COVID-19 kwa lugha ya kugusa hisia.

Ushairi huweza kueleza umuhimu wa elimu kwa jamii kwa kuisitiza nidhamu, bidii na ushirikiano baina ya wanafunzi, walimu na wazazi.

Katika suala la mazingira, mashairi huonya dhidi ya uharibifu wa vyanzo vya maji, ukataji miti na utupaji hovywa wa taka, hivyo kuhamasisha uhifadhi wa mazingira.

Ushairi huweza kuwafikia watu wengi kupitia redio, tamasha, au hafla mbalimbali kwa kuwa ni rahisi kukumbwa na huwasilishwa kwa mtindo wa kuvutia.

Mashairi hujenga maadili katika jamii kwa kukemea tabia potovu kama uzinzi, ulevi, wizi na uvivu, na kuhimiza uchapa kazi, usafi na heshima.

Kwa kuwa ushairi hutumia lugha ya picha, semi, na sitiari, ujumbe wake hubeba uzito mkubwa na kubaki katika fikra za watu kwa muda mrefu.

16. Linganisha tamthilia na insha ya hoja kwa kutumia hoja sita kwa kuzingatia uwasilishaji wa ujumbe, muundo, lugha, wahusika, lengo na muktadha wa matumizi

Uwasilishaji wa ujumbe katika tamthilia hutokea kwa njia ya mazungumzo ya wahusika wakati insha ya hoja huwasilisha msimamo wa mwandishi kwa hoja na maelezo.

Muundo wa tamthilia hugawanyika katika matendo na sehemu mbalimbali za mazungumzo, lakini insha ya hoja huwa na utangulizi, kiini cha hoja na hitimisho.

Tamthilia hutumia lugha ya mazungumzo ya wahusika tofauti wakati insha ya hoja hutumia lugha rasmi na ya moja kwa moja kueleza hoja za msingi.

Wahusika katika tamthilia ni sehemu muhimu ya kazi yenyewe, huonyesha mivutano, migogoro na mabadiliko. Insha ya hoja haina wahusika bali msimamo wa mwandishi pekee.

Lengo la tamthilia ni kuburudisha na kuelimisha kupitia matukio na hisia za wahusika, wakati insha ya hoja inalenga kushawishi au kuelekeza msimamo wa wasomaji.

Tamthilia hutumika katika muktadha wa kazi ya fasihi andishi au tamthilia za jukwaani, lakini insha ya hoja ni sehemu ya mazoezi ya uandishi wa kiada darasani.